

zsoldjába álljon, amit megtett Kecskeméthy nemkülönben Kúthy. Így valójában csupán ez utóbbi kettő közt vonhatunk párhuzamot! S mintha a Jókaihoz kapcsolódó tévedések sorozatosak lennének, a 304 lapon e mondatra bukkanunk: „Táncsics, akit természetesen megint lecsuknak, együtt ül Jókaival, a foglár [...] pohárka snapszra invitálja a rab urakat”. A szövegösszefüggés értelmében Nemeskürty 1860-ra helyezi a közös fogságot. Valójában ilyesmire csupán 1863-ban került sor, ámde akkor sincs közös cellájuk, csak azonos börtön-épületük (vö. Táncsics: *Életpályám*. Bp. 1949. 326.). A velük való bánásmód ég és föld – még ha a snapszból mindkettő kortyintott is. Elvégre az idős forradalmár 1867-ben szabadult teljesen világtalanul, s vakságának köszönhette korábban a könnyítéseket. Raboskodása tehát hét esztendőnél tovább tartott, míg a nagy elbeszélőé mindössze egyetlen hónapig.

E kis hibákat könnyű kijavítani, ám a könyv ezek eltűnésével sem válik elmélyült előiskolájává a népben, nemzetben, európai összefüggésekben gondolkodó történet szemléletnek, holott a szerző neve, múltja ilyen várakozást ébresztett a bírálóban. (Magvető, 1981.)

NAGY MIKLÓS

SERPELL, ROBERT: KULTÚRA ÉS VISELKEDÉS

Kis könyvecske – tele érdekes információval: pszichológus írta, aki a zambiai egyetemen a különböző kultúrákban nevelkedett emberek – gyerekek – viselkedésének kutatója. Nem áll elő saját elméletével, inkább csak összefoglalja és kommentálja, sokszor kételkedve, a témakörnek az utolsó évtizedekben felgyűlt elméleteit és empirikus vizsgálatait. Afféle referenciagyűjtemény tehát könyvecskéje, s ilyenként használva értékes és érdekes. (Jó bibliográfiát is ad.)

Maga a témakör is csak legújában, a kultúrák közti érintkezések megsűrűsödése, napjainkra általánossá válása következtében vált fontossá, közérdeklődést keltővé. Olyannyira, hogy ma már nemigen akad komoly tudós, aki az évszázados előítéleteknek a hirdetője

lehetne, legfeljebb rabja. Serpell érzékenyen reagál a rejtett előítéletekre is, ezért lesz könyvecskéjének legfőbb módszertani tanulsága az, hogy nem szabad sem kísérletekben, empirikus vizsgálatokban, sem pedig azok értékelésében, elméleti feldolgozásában a „nyugati” normák szerint hipotézist és véleményt formálni, s különösen ítélni más – afrikai, ázsiai stb. – kultúrák vagy éppen (nyugati) szubkultúrák neveltjeinek viselkedéséről. Úgy vélem, a módszertani tanulság mögött általánosabb is felfedezhető számunkra: talán nálunk is érdemes lenne számot vetni a már kevésbé vitatható ténnyel, hogy kultúránk, ha teljességében fogjuk fel, rétegekultúrákból épül fel, s lélektani és pedagógiai kísérleteinkben, de köznevelési stratégiánkban is ajánlatos lenne többet törődni azokkal, akik szubkultúrák neveltjeiként mondanak csődöt az iskolákban is, a munkahelyen is, a mintának felfogott kultúra előtt is. (Nekem ezen túl is adott tanulságos észrevételeket, mert, bár ázsiai kultúrák neveltjeiről érdemben nem szól, megfigyelései gondolatébresztők a távol-keleti kultúrák kutatójának is.)

Ami most már Serpell könyvecskéjének az elgondolkodtató megfigyeléseit illeti, azok három csoportba sorolhatók: az első az általánosító jellegű pszichológiai teóriák köréből való információk csoportja. A legfontosabb ezek közt az ún. mezőfüggőség elmélete. Az általános lélektani értelemben vett megismerési tevékenység, az ún. kognitív tevékenység (észleléstől a tanulásig) vizsgálatánál vették észre, hogy ezek szorosan összefüggenek motivációs tényezőkkel, indítékokkal (sikerre törekvés). Külön-külön mindkettőről régóta vallják, hogy jócskán befolyásolja őket a szociális környezet; arra azonban, hogy a természeti, tárgyi környezetnek is épp akkora hatása van, csak most fordítanak nagyobb figyelmet. Nos, ezek együttesét nevezik a viselkedést befolyásoló, meghatározó mezőnek (bár nevezhetnék kulturális környezetnek is). Serpell példái igen szemléletesek: olyan afrikaiak, akiknek a környezetében alig van vagy egyáltalán nincs civilizációs létesítmény (út, épület), a maguk építményei pedig kaszserű kunyhók, nem boldogulnak a geometrikus alakzatokkal. A megismerési funkciók és a motivációs folyamatok találkozási pontjait nevezték el kognitív stílusnak, s ennek két típusa az erős és a gyenge mezőfüggés – a passzív, a környezet által irányított ember és az aktív, önállóbb életszemléletű ember. A különböző képzettségűek és neveltetésűek közül a változatosabb környezetben felnőtt és önállóságra kényszerült emberek bizonyulnak sikeresebbnek.

Mindez talán nem tűnik újdonságnak így summázva. De Serpell előadásának épp az az erénye, hogy sok-sok, finoman elemzett példával, kísérleti eredmény ismertetésével mutatja be a nagy általánosságok mögött húzódó árnyalatokat és kérdőjeleket. S ez utóbbiakkal ad

igazán termékeny leckét minden olyan olvasójának, aki valamilyen formában tanítással foglalkozik.

A második és harmadik csoportba sorolnám Serpell könyvének a nyelvi készségekkel és a képértelmezéssel foglalkozó fejezeteit, mint speciális információkat. A nyelvi készségek kapcsán Serpell igen rokon-szenves elfogulatlansággal sorakoztat fel érveket a nyelvi relativitás elmélete mellett és ellen. Összegezni talán úgy lehetne nézeteit, hogy nyelvünk és gondolkodásunk között szoros kapcsolat van ugyan, de az újabb kutatások kidolgoztak már olyan finomabb eljárásokat is, amelyekkel a gondolkodásnak a nyelvtől elkülönített működését is meg lehet figyelni. A nyelvhasználatban nagy figyelmet szentel Serpell a diglosszia (kétnyelvűség) jelenségeinek, sajnos, csak a valódiaknak. A mi számunkra, akiknek a diglosszia a választékos (iskolai) és a közön-séges (családi) nyelvhasználat egy nyelven belüli elkülönülését jelent-heti, ez csak közvetve hasznos. Hasznosabb lehet viszont a képészlelés-sel és képértelmezéssel foglalkozó fejezet. Itt a legfontosabb meg-állapítás az, hogy a nyugati kultúrákban a Gutenberg-találmány nem általában a látás minőségét fejlesztette magas szintre, magasabbra, mint az írást nem ismerő kultúrákban, hanem a képnek (körülhatárolt lapon elhelyezett alakzatoknak) az értelmezését és használatát. Ugyanakkor viszont az ökológiai elmélet jegyében (tehát a valóságos környezet tapasztalatainak befolyása alatt) kialakuló képészlelési sajátságokat is mindig számításba kell venni. (Végletes példa a bozótban vadászó s itt főként hallásra utalt afrikainak a vizuális méret- és távolságbecslésben megfigyelt korlátozottsága.) Sajnos, a képészlelés oktatásában kissé lebecsüli a rajzolás, a manuális készség szerepét.

Serpell könyvecskéjének a témája a kultúráközi pszichológia. (Egy bosszantó apróság: a fordító mindvégig a csúnya *kultúráközi* szót használja. Remélem, nem így fog meghonosodni!) Ez a nálunk kevésbé ismert ága a szociálpszichológiának csak keveseket érdekelhet konkrétan és közvetlenül; áttételes lehetőségeiben azonban – a könyv eredeti címe értelmében: „a kultúra hatása a viselkedésre” problémakör-ben – igen fontos tennivalókra hívja fel figyelmünket. Nem enged-hetjük meg magunknak azt a fényűzést, hogy ne vegyünk tudomást a pszichológiának erről az elágazásáról, hiszen nem csak a nemzetiségi nyelvű iskolákban, hanem minden iskolánkban, ahol különféle szociális és etnikai problémákkal (hátrányos helyzetűek, cigányok stb.) foglakoznak, kénytelenek foglalkozni pedagógusaink, hasznát láthatják. Legalább a pedagógiai szemhatár tágításában, a köznapi iskolai gondok nagyobb összefüggésekbe illesztésében, de talán még az újabb, át-gondoltabb didaktikai eljárások ösztönzésében is lehet szerepe ennek a kis könyvnek, sokféle és sokszínű információs anyagának. (Gondolat, 1981.)

mp